VALTIONEUVOSTON SELONTEKO JULKISEN TALOUDEN SUUNNITELMASTA VUOSILLE 2022—2025

VNS 3/2021 vp

Lausunto eduskunnan talousvaliokunnalle

21.5.2021

Matti Viren, prof. Turun yliopisto

matvir@utu.fi

1. Lausunnon sisällöstä

1.1 Tulevaisuuden näkymät ovat hyvin ankeat
1.2 Suunnitelmassa joukko kestämättömiä oletuksia
1.3 Riskit ja niihin varautuminen kovin vaatimatonta
1.4 Puuttuu tyystin ohjelma asioiden tilan parantamiseksi

Perusongelma Suomen kansantalouden ja julkisen talouden osalta on ankea tulevaisuudenkuva, joka pitää sisällä useita rakenteellisia epätasapainotekijöitä, joiden suhteen ei esitetä mitään ratkaisuja tai ratkaisuehdotuksia. Tulevaisuutta koskevat skenaariot perustuvat oletuksiin, joiden mielekkyyttä sopii epäillä. Kaikki tämä heijastuu ns. riskiskenaarioihin, jotka tarjoavat hyvin vähän informaatiota siitä, mihin lopputulemiin voidaan seuraava 5 v aikana päätyä.

2. Suomen talousongelmien taustaa

Talouden kasvu seuraa seuraavista kolmesta tekijästä; työpanoksen kasvusta, pääomapanoksen kasvusta ja ”teknisestä kehityksestä”. Jos näitä tekijöitä tarkastelee kutakin kerrallaan, voidaan päätellä, että ensinnäkään työllisyys ei ole kasvanut viime vuosina lainkaan; työtunnit ovat itse asiassa supistuneet 2008/2009 finanssikriisiä edeltäneestä ajasta. Toisaalta nähdään, että nettoinvestoinnit vain vajaa 5 % suhteessa BKT:hen, ja niistäkin lähes puolet on asuntoja. Yrityssektorin nettoinvestoinnit olivat 2019 vain 4.2 miljardia euroa, eli 1.8 % suhteessa BKT:n arvoon. Tästä taas seuraa, että tuotannollisen nettopääoman kasvu on lähestulkoon olematonta. Kaiken kukkuraksi kokonaistuottavuus (”tekninen kehitys”) ei ole 2000 –luvulla (keskimäärin) kasvanut lainkaan. Työn tuottavuuden osalta tilanne ei kvalitatiivisesti yhtään parempi. Sillä puolella ongelmana on erityisesti vielä se, että julkisen sektorin työn tuottavuus on koko EMU -ajanjakson ollut laskussa, mikä luonnollisesti heijastuu myös julkisen sektorin kustannuskehitykseen ja rahoitustarpeisiin.

Jos tämä kehitys jatkuu, talouden 0-kasvu on vääjäämätön lopputulos. Ongelma ei häviä asettelemalle uusia tavoitearvoja työllisyysasteelle tai palkkaamalla julkiselle sektorille lisää työntekijöitä. Markkinoiden toiminnassa täytyy tapahtua muutoksia.

Suunnitelmassa esitetty BKT:n muutosskenaario tarkoittaa sitä, että palataan Koronaa edeltävälle tasolle ja siitä eteenpäin laahustetaan hieman runsaan prosentin kasvuvauhtia: 2025 enää BKT:n ennuste kasvuvauhti on enää 1.2 %. Henkeä kohden laskettu kasvu jää alle prosenttiin. Näin siitä huolimatta, että velkaantuminen edelleen jatkuu sietämätöntä vauhtia.

Maailmantalous kasvaa ennusteiden (IMF) mukaan tänä vuonna 6 ja ensi vuonna 4.4 prosentin vauhdilla. IMF:n ennusteen mukaan kasvu Suomessa on 2021 ja 2022

Euroopan huonoin – vain Valko-Venäjä jää ”taakse”. Heikkoa menestystä ei edes selitä suhteellisen pienet tuotannon menetykset 2020. Suomi ei pääse lainkaan kasvuun mukaan lähinnä siitä syystä, että viennin kasvu on hyvin, hyvin vaatimatonta. Suomi on jo nyt kokoonsa suhteutettuna Kreikan ohella Euroopan suljetuin talous. Muutosta tilanteeseen ei ole näkyvissä.

3. Velkaantuminen ja korkomenot

Suunnitelman mukaan valtion ja kuntien yhteenlaskettu alijäämä jää 6-7 Mrd., tasolle 2025 asti. Koko julkisen sektorin velka/BKT–suhde kasvaa 76 prosenttiin.
Tästä huolimatta velan korkomenot jatkava laskuaan. Tämä selittyy oletettavasti sillä, korkojen oletetaan pysyvän nollassa tai negatiivisina 2025 asti tai jopa ikuisesti. Oletus ei kuitenkaan vaikuta järkevältä. Oletus, että valtion korkomenot 2025 olisivat vain 0.4 Mrd. euroa kuulostaa desimaalipilkkuvirheeltä.

Jos nollakorkoregiimi todella jatkuisi, työeläkelaitosten (ja sos.turvarahastojen) tulot eivät varmasti (oletetulla tavalla) kasva.

Mitään ei myöskään tapahdu inflaatiossa ja palkkamaltti säilyy tavalla, joka ei ole kovin hyvin sopusoinnussa historian kanssa (työtulojen BKT –osuus supistuu).

4. Tavaroiden ja palvelusten viennin heikko kehitys

On selvää, että Suomen pitäisi pienenä avotaloutena avautua ja kasvattaa viennin osuutta (mikä ei ole tapahtunut sitten 1990-luvun lopun). Nyt Suomi on Euroopassa samassa kastissa (huomioiden maan koon) Kreikan kanssa. Suuret maat, kuten USA, eivät ”tarvitse” ulkomaankauppaa, pienille maille se on välttämättömyys. Ka mitä sofistikoidummaksi maailme menee, sitä tärkeämpää on osallistuminen kansainväliseen työnjakoon ja ulkomaankauppaan.

Heikon kehityksen taustalla on useita syytä. Hintakilpailukyky on kokenut 2000-luvulla kaksi kovaa kolausta: 2007 ”sairaanhoitaja-Sari” -tuporatkaisun ja Pukkisen 2011 onnettoman tupo-sopimuksen vuoksi. Vaikka sen jälkeen on tehty kohtuullisia palkkaratkaisuja, ei menetettyä kilpailukykyä ole saatu takaisin. Kilpailukykyä heikentää lisäksi korkea yleinen kustannustaso, joka vaikuttaa suoraan tai välillisesti yritysten kilpailuedellytyksiin. Kustannusten taustalla on ennen kaikkea julkisen sektorin kilpailijamaita korkeampi kustannusrasitus. Toki muitakin syitä on liittyen muun muassa markkinoiden toimintaan ja kilpailun esteisiin.

Mutta epäonnisen vienti kehityksen taustalla on myös muita ”ei-hintakilpailukykytekijöitä”. Ne koskevat sekä viennin (ja sitä kautta kotimaisen tuotannon) rakennetta että vientimarkkinoiden ”valintaa”.

Suomi on (hyödykeryhmittäin tarkasteltuna) menettänyt paria poikkeusta lukuun ottamatta markkinaosuuksiaan ulkomaankaupassa. Uusia avauksia ei ole tehty; ainoat markkinaosuuksia kasvattaneet hyödykeryhmät ovat biopolttoaineet ja elektroniikkatuotteet, mutta niistä tuskin on solmun avaajaa.

Viennin painopiste on edelleen Euroopassa, vaikka se on kaikkien arvioiden mukaan hitaimmin kasvava markkina-alue maailmassa. EU:n osuus Suomen viennistä on 50 %, mutta tulevaisuutta silmällä pitäen osuuden soisi laskevan kasvavien markkina-alueiden eduksi.

Palveluviennissä Suomi on jäänyt auttamattomasti takamatkalle. Suomi ei ole kyennyt seuraamaan Englannin esimerkkiä. Siellä palveluviennin osuus on lähes 50 %. Toisaalta ilmaispalveluksista (koulutus & terveydenhoito) ja ulkomaille myydyistä rahalaitoksista ei saa paljontuloja. Heikko hintakilpailukyky on myös painanut liikenteen markkinaosuuden lähes merkityksettömän pieneksi

5. Riskilaskelmat tehty kevyellä kädellä

Laskelmat on tehty niin kuin BKT tai korko olisi eksogeeninen. Eli suunnitelmassa sanotaan, että BKT kasvaa (tuntemattomasta syystä) yhden prosentin hitaammin tai nopeammin kuin ns. perusurassa ja siitä seuraa ”sitä ja tätä”. Todellisuudessa syy-seuraussuhteet menevät taloudessa yleensä päinvastoin,
Paljon riippuu joka tapauksessa siitä, mistä johtuu esimerkiksi se, että BKT ei seuraavana viitenä vuotena kasva lainkaan. Jos se on esimerkiksi vain seurausta ”Suomi-faktorista”, seuraukset ovat varmaan erilaiset kuin, jos kyse olisi koko maailmantalouden lamasta. Sama koskee havainto korkoja. Suomi-faktorissakin lopputulema on aivan erilainen, jos vaihtoehtoina on esimerkiksi se, että ”työmarkkinat menevät täysin jumiin” tai että ”kiinteistö- ja osakemarkkinoiden kupla puhkeaa”

Inflaatioriskiä laskelmat eivät tunne lainkaan. Kuitenkin riski on todellinen, ja sen olemassaolo myönnetään maailmalla entistä yleisemmin. Inflaatioennusteiden luottamusväli ei todellakaan ole 0.1 %. Inflaatio – jos se todella kiihtyy - ei sitä paitsi etene verkkaista tahtia desimaali kerrallaan.

Laskelmat eivät muutenkaan vaikuta kovin sofistikoiduilta, koska ne eivät tukeudu mihinkään toimivaan mallikehikkoon vaan taulukkolaskentaan. Riskilaskelmissa on syytä varautua siihen, että kiinteät kertoimet muuttuvat vähemmän kiinteiksi.

6. Kestävyysvaje ei poistu mainitsemalla se

Laskelman mukaan julkisen sektorin vaje on (vähintään) 5 % suhteessa BKT:hen vuonna 2060 ja kasvu jatkuu. Mutta ei se voi jatkua loputtomiin. Ongelmaan pitää löytää

ratkaisu jo tämän vuosikymmenen aikana. Ei kukaan rahoita sellaista maata, joka velka uhkaa jäädä maksamatta. Nykyisellä vauhdilla ei mene montaa vuosikymmentä, ennen kuin markkinat menettävä uskonsa Suomenkin kykyyn vastata veloistaan.
Vaikka mielenkiinto kohdistuukin pääosin valtion talouteen, on kannettava huolta myös kuntien taloudesta. Aiemmin käytännössä velattomilla kunnilla on kuitenkin nyt jo 30 Mrd. velkaa ja kun tämän vuoden Korona -lahjapaketin rahat on käytetty, velan kasvu varmasti jatkuu (jopa ennakoitua enemmän). On hieman vaikea nähdä, että velan hallinta helpottuisi, kun kuntien tuloista leikataan leijonan osa pois SOTE-uudistuksen seurauksena.

Taulukko 7. Julkisen talouden kestävyys pitkällä aikavälillä, % BKT:sta

	2007	2010	2020	2030	2040	2050	2060
Kokonaismenot	46,6	53,9	56,7	53,0	55,6	56,9	59,5
Josta: ikäsidonnaiset menot			31,2	30,6	30,6	30,3	31,2
Kokonaistulot	51,7	51,4	51,2	50,5	51,7	52,8	54,4

Liite: kuvat & taulukot

Suomen kokonaistuotanto (BKT), viimeisimmät luvut

15 v. nollakasvua, mutta reipasta velkaantumista

IMF:n huhtikuun ennuste vuosille 2021 ja 2022.

(real GDP, annual percent change)	2020	2021	2022
World Output	**-3.3**	**6.0**	**4.4**
Advanced Economies	**-4.7**	**5.1**	**3.6**
United States	-3.5	6.4	3.5
Euro Area	-6.6	4.4	3.8
Germany	-4.9	3.6	3.4
France	-8.2	5.8	4.2
Italy	-8.9	4.2	3.6
Spain	-11.0	6.4	4.7
Japan	-4.8	3.3	2.5
United Kingdom	-9.9	5.3	5.1
Canada	-5.4	5.0	4.7
Other Advanced Economies	-2.1	4.4	3.4
Emerging Market and Developing Economies	**-2.2**	**6.7**	**5.0**
Emerging and Developing Asia	-1.0	8.6	6.0
China	2.3	8.4	5.6
India	-8.0	12.5	6.9
ASEAN-5	-3.4	4.9	6.1
Emerging and Developing Europe	-2.0	4.4	3.9
Russia	-3.1	3.8	3.8
Latin America and the Caribbean	-7.0	4.6	3.1
Brazil	-4.1	3.7	2.6
Mexico	-8.2	5.0	3.0
Middle East and Central Asia	-2.9	3.7	3.8
Saudi Arabia	-4.1	2.9	4.0
Sub-Saharan Africa	-1.9	3.4	4.0
Nigeria	-1.8	2.5	2.3
South Africa	-7.0	3.1	2.0
Memorandum			
Emerging Market and Middle-Income Economies	-2.4	6.9	5.0
Low-Income Developing Countries	0.0	4.3	5.2

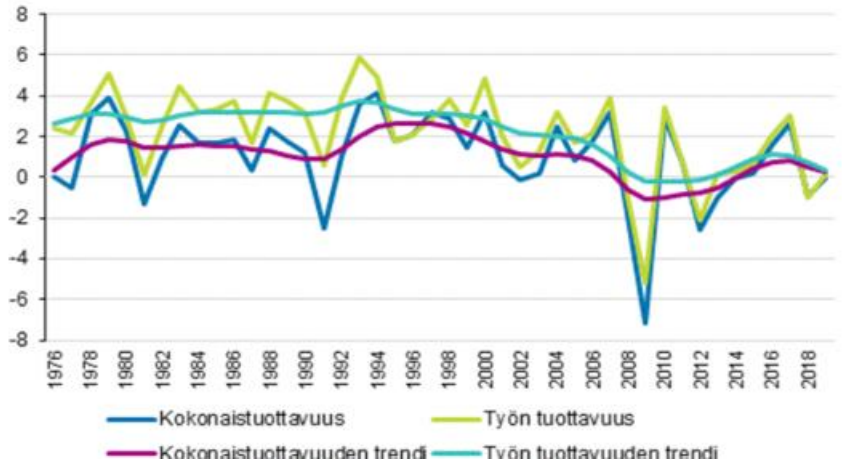
IMF:n huhtikuun 2021 ennuste eri Euroopan maille

	Real GDP		
		Projections	
	2020	2021	2022
Europe	**–5.2**	**4.5**	**3.9**
Advanced Europe	**–6.8**	**4.5**	**4.0**
Euro Area[4,5]	–6.6	4.4	3.8
Germany	–4.9	3.6	3.4
France	–8.2	5.8	4.2
Italy	–8.9	4.2	3.6
Spain	–11.0	6.4	4.7
The Netherlands	–3.8	3.5	3.0
Belgium	–6.4	4.0	3.1
Austria	–6.6	3.5	4.0
Ireland	2.5	4.2	4.8
Portugal	–7.6	3.9	4.8
Greece	–8.2	3.8	5.0
Finland	–2.9	2.3	2.5
Slovak Republic	–5.2	4.7	4.4
Lithuania	–0.8	3.2	3.2
Slovenia	–5.5	3.7	4.5
Luxembourg	–1.3	4.1	3.6
Latvia	–3.6	3.9	5.2
Estonia	–2.9	3.4	4.2
Cyprus	–5.1	3.0	3.9
Malta	–7.0	4.7	5.6
United Kingdom	–9.9	5.3	5.1
Switzerland	–3.0	3.5	2.8
Sweden	–2.8	3.1	3.0
Czech Republic	–5.6	4.2	4.3
Norway	–0.8	3.9	4.0
Denmark	–3.3	2.8	2.9
Iceland	–6.6	3.7	3.6
San Marino	–9.7	4.5	3.4
Emerging and Developing Europe[6]	**–2.0**	**4.4**	**3.9**
Russia	–3.1	3.8	3.8
Turkey[7]	1.8	6.0	3.5
Poland	–2.7	3.5	4.5
Romania	–3.9	6.0	4.8
Ukraine[7]	–4.2	4.0	3.4
Hungary	–5.0	4.3	5.9
Belarus	–0.9	–0.4	0.8
Bulgaria[5]	–3.8	4.4	4.4
Serbia	–1.0	5.0	4.5
Croatia	–9.0	4.7	5.0

Tuottavuuskehitys Suomessa

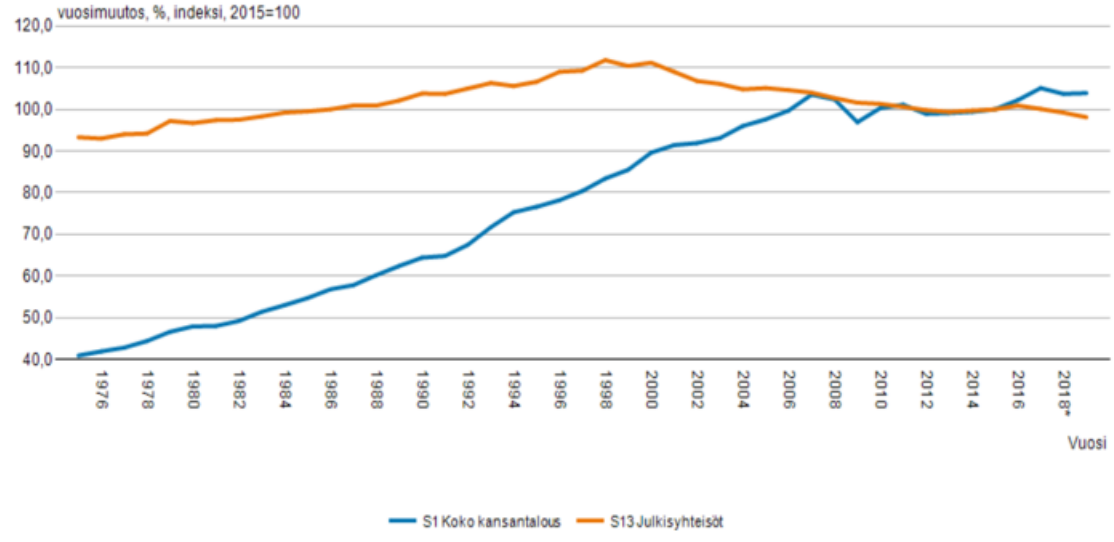
Historiassa Kokonaistuottavuuden kasvu on ollut luokkaa 2 % p.a. ja se siivittänyt talouskasvu. 2007 jälkeen se on ollut keskimäärin nolla.

Kokonaistuottavuuden ja työn tuottavuuden vuosimuutokset sekä kehityksen trendi 1976-2019, %-yks.

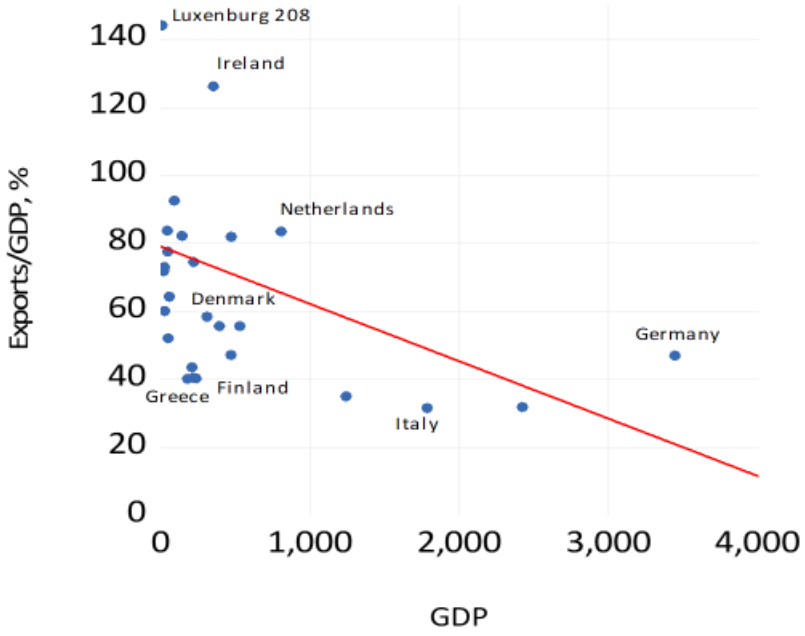
Työn tuottavuuden kasvu loppui julkisella sektorilla 1998 ja koko kansantaloudessa 2007

Työn tuottavuus toimialoittain ja sektoreittain, vuosittain muuttujina Sektori ja Vuosi. Yhteensä, Työn tuottavuus (arvonlisäyksen per työtunti), indeksi, 2015=100.

Viennin BKT-osuuden suhde BKT:n arvoon 2019, Suomi selvästi trendin alapuolella

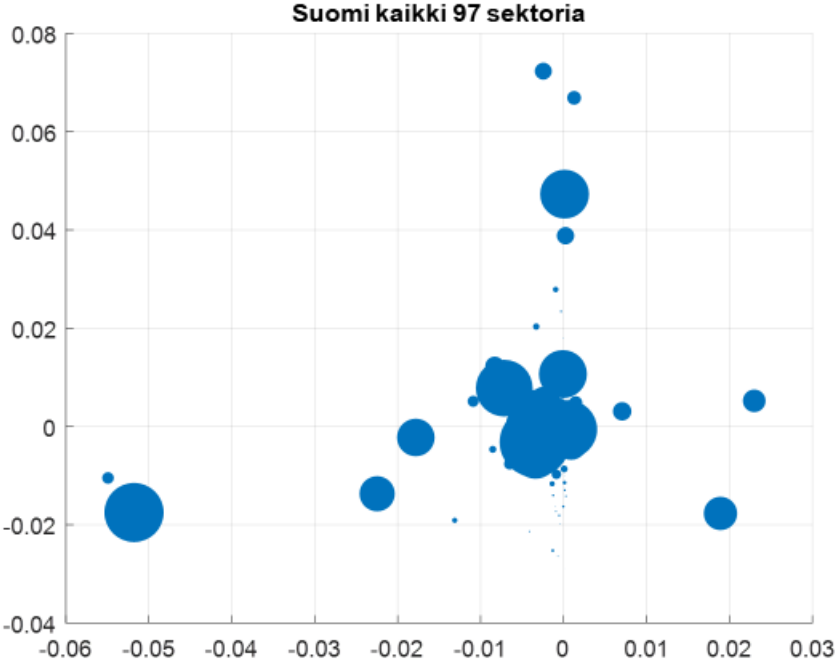
Suomi selvästi trendin alapuolella; pienen Suomen pitäisi olla paljon avoimempi talous. Vertaa vaikka Tanskaan. Saksalla viennin B`KT-osuus suurempi kuin Suomella!

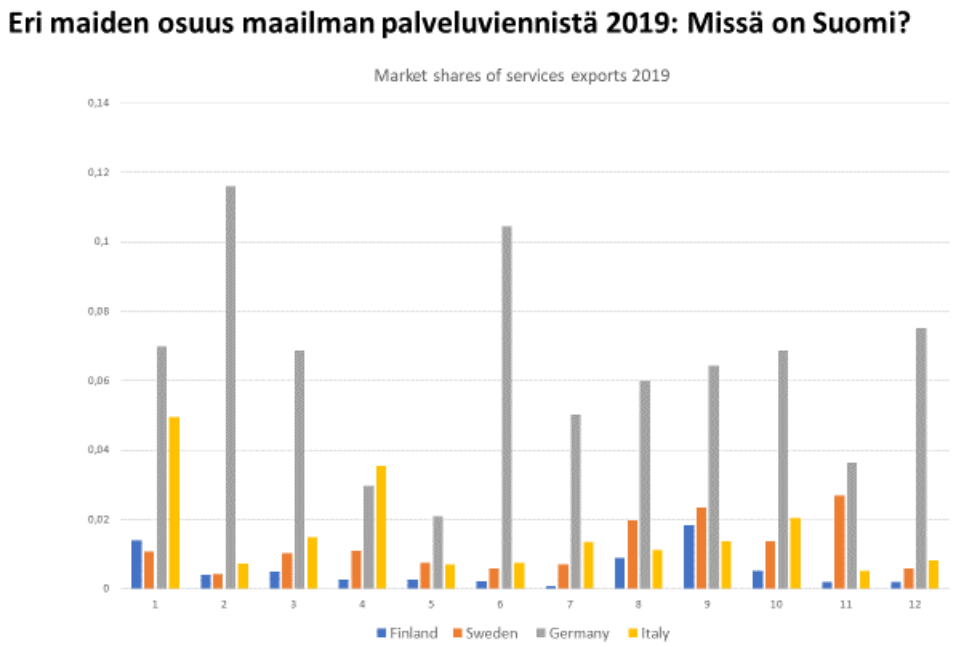
Suomen viennin markkinaosuuksien kasvu 1995-2019 hyödykeryhmittäin ja maailmankaupan (viennin) kasvu.

Suomi kaikki 97 sektoria

Ympyröiden koko kuvastaa hyödykeryhmän viennin arvoa 2019.
Y akseli = maailmanmark-kinoiden kasvu miinus keskiarvo
X akseli = Muutos viennin MM -osuudessa 1995-2019

Suomen palveluviennin maailmanmarkkinaosuudet hyödyrymittäin

avain:

Code	Service label
245	Communications services
1	Manufacturing services on physical inputs owned by others
2	Maintenance and repair services n.i.e.
3	Transport
4	Travel
5	Construction
6	Insurance and pension services
7	Financial services
8	Charges for the use of intellectual property n.i.e.
9	Telecommunications, computer, and information services
10	Other business services
11	Personal, cultural, and recreational services
12	Government goods and services n.i.e.